

การขยายอิทธิพลทางเศรษฐกิจจากสาธารณรัฐประชาชนจีนและ
ผลกระทบที่เกิดขึ้น: กรณีศึกษาการทำไร่กล้วยหอมขนาดใหญ่
ในจังหวัดเชียงราย*

นฤมิต หิณชิระนันท์

คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Email: narumit.hinshiranan@cmu.ac.th

hinshiranan@yahoo.com

สมาน ชินเบญจพล

นักวิจัยอิสระ

สุเชน เลิศวีระสวัสดิ์

สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ

* บทความนี้เรียบเรียงจากรายงานวิจัยเรื่อง “ทุนจีนกับการพัฒนาเศรษฐกิจไทยหลังจากเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน กรณีศึกษา: การปลูกกล้วยในพื้นที่จังหวัดเชียงราย” (2560) ได้รับทุนสนับสนุนจาก ศูนย์ศึกษาอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทคัดย่อ

ตั้งแต่ในช่วงปี พ.ศ. 2557 สาธารณรัฐประชาชนจีนได้ริเริ่มโครงการเส้นทางสายไหมแห่งศตวรรษที่ 21 (Belt and Road Initiative หรือ BRI) ทำให้เกิดการขยายตัวของเศรษฐกิจประเทศจีนไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ในโลก เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็อยู่ในเส้นทางนี้และยังเป็นตลาดสำหรับประเทศจีนเช่นกัน นอกจากการลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานและพลังงานแล้ว ยังมีทุนด้านการท่องเที่ยวและทุนทางด้านเกษตรกรรมที่เข้ามาสู่ภาคเหนือของทั้ง สปป.ลาว และประเทศไทย บทความนี้นำเสนออิทธิพลทางเศรษฐกิจของประเทศจีนและผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการลงทุนทำไร่กล้วยหอมขนาดใหญ่ในพื้นที่จังหวัดเชียงราย รวมทั้งการรับมือของหน่วยงานภาครัฐ งานศึกษาใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการทบทวนเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสัมภาษณ์แบบกลุ่ม จากนั้นใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนาเพื่ออภิปรายว่าอำนาจอ้อมกับการค้าและห่วงโซ่มูลค่าส่งผลกระทบต่อท้องถิ่นอย่างไร

การศึกษาพบว่า การขยายพื้นที่ไร่กล้วยหอมที่เป็นการลงทุนจากประเทศจีนมายังประเทศไทยนั้น เริ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2559 หลังจากที่รัฐบาล สปป.ลาว ไม่ต่อสัญญาการเช่าพื้นที่ทำการเกษตรของทุนไร่กล้วยหอมจากประเทศจีน แม้ว่าการลงทุนทำไร่กล้วยดังกล่าวกจะทำให้ท้องถิ่นมีรายได้ดีขึ้น แต่ยังคงมีความกังวลเรื่องสารเคมีที่ใช้ในเกษตรกรรม ซึ่งอาจส่งผลในระยะยาวเพราะสารเคมีอยู่ทั้งในผิวดินและอาจซึมลงในแหล่งน้ำ นอกจากนี้ยังมีประเด็นเรื่องความเพียงพอของแหล่งน้ำที่ใช้ในการเกษตร การเข้ามาของแรงงานอพยพ ฯลฯ ซึ่งบทความนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงประเด็นที่จะต้องพิจารณาเพื่อไม่ให้การลงทุนการทำไร่กล้วยหอมจากประเทศจีนส่งผลกระทบต่อท้องถิ่น ทั้งต่อเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและสังคม

คำสำคัญ: ไร่กล้วยหอม, หนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง, การลงทุนจากจีน, กฎระเบียบด้านการลงทุนจากต่างชาติการเกษตร

Chinese Economic Expansion and Consequences: Case Study from Large Banana Plantation in Chiang Rai Province *

Narumit Hinshiranan

Faculty of Political Science and Public Administration,

Chiang Mai University

Email: narumit.hinshiranan@cmu.ac.th,

hinshiranan@yahoo.com

Smarn Chinbenjapol

Independent Researcher

Suchen Lertweerasawat

Office of the National Security Council

* This paper is abridged and modified from a research report on “Rising Chinese Economic Clout in the World through its Belt and Road (BRI): a Case of Study of Chinese investment and trade flows to its periphery in southern flank, especially its impact on Thai Economy”. The research project was supported by Mekong Sub-region Center, Faculty of Political Science, Chiang Mai University.

Abstract

Since 2013, China has announced Belt and Road Initiative which results in Chinese economic expansion to several areas in the world. Southeast Asia is one among those areas and serves as outlet of Chinese market. Apart from infrastructure and energy investment, tourism and agricultural capital also flows into northern Lao and Thailand. This paper presents the economic influence using the case of large banana plantation investment in Chiang Rai and its impact, including how government agencies plan to deal with such investment. The study used qualitative methods through in-depth interviews and group interviews, then descriptive analysis is used to discuss on how Soft Power and Chinese-Thai Supply Chain created local impact.

The study found that Chinese investment in banana plantation started in 2015 after the mandatory termination of all Chinese plantation contracts after 5 years by Laotian Government. Although such foreign investment will bring income for local communities, there are graves concerns on agricultural chemicals which may create long-term impact as they remain in the soil and seep through fresh water sources. Besides, there are issues on the adequacy of agricultural water, the incoming of labor migrants, etc. This paper points to issues to be considered to avoid serious negative effects from Chinese investment on banana plantation.

Keywords: Banana plantation, Belt and Road Initiative (BRI), Chinese investment, Rules and regulations on foreign agricultural investment

บทนำ

ในปัจจุบัน ประเทศมหาอำนาจที่โดดเด่นที่สุดคือ สาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งพัฒนาตนเองได้อย่างรวดเร็วภายในระยะเวลาเพียงไม่นานนัก ความเป็นมหาอำนาจ เกิดจากการขยายขอบเขตอำนาจอิทธิพลทางเศรษฐกิจ ผ่านโครงการเส้นทางสายไหม แห่งศตวรรษที่ 21 (Belt and Road Initiative หรือ BRI) (Zheng, 2005) ซึ่งส่งผลอย่างมากต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และประเทศไทยเองก็มีแนวโน้มที่จะได้รับผลกระทบจากโครงการดังกล่าว โดยนอกจากโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่แล้ว ยังมีการค้าผลิตภัณฑ์ด้านการเกษตร รวมทั้งการลงทุนด้านเกษตรกรรมเช่นการทำไร่กล้วยหอมในจังหวัดเชียงราย บทความนี้นำเสนออิทธิพลทางเศรษฐกิจของประเทศจีนและผลกระทบที่เกิดขึ้นและอาจจะเกิดขึ้นในอนาคตจากการลงทุนทำไร่กล้วยหอมขนาดใหญ่ในพื้นที่จังหวัดเชียงราย รวมทั้งแนวทางที่เหมาะสมในการรับมือเรื่องดังกล่าว

พัฒนาการของเส้นทางสายไหม-จากยุคโบราณสู่ยุคทุนโลกาภิวัตน์

เส้นทางสายไหม (Silk Road) เป็นเส้นทางโบราณตั้งแต่สมัยราชวงศ์ฮั่น ก่อกำเนิดขึ้นก่อนคริสตกาล ใช้เป็นเส้นทางคมนาคมขนส่งสินค้าระหว่างประเทศจีนกับทวีปยุโรป จึงเป็นเส้นทางการค้าที่มีโครงข่ายกว้างขวางและยิ่งใหญ่ และเป็นสะพานเชื่อมในการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมระหว่างประเทศจีนกับตะวันตก ในปัจจุบัน เส้นทางสายไหมยังเป็นแหล่งความรู้ทางโบราณคดี และมานุษยวิทยา และเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศจีนอีกด้วย การนำเส้นทางสายไหมมาเป็นฐานของนโยบายในยุคโลกาภิวัตน์นี้เกิดขึ้นเมื่อ สี จิ้นผิง ประธานาธิบดีแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน แถลงเรื่องการริเริ่มโครงการ “หนึ่งแถบ หนึ่งเส้นทาง” (One Belt, One Road) ในเดือนกันยายน พ.ศ. 2557

ในช่วงไปเยือนคาซัคสถาน แถบเศรษฐกิจที่ประกอบด้วยเครือข่ายถนนและเส้นทางรถไฟ (Silk Road Economic Belt: SREB) เชื่อมประเทศจีนกับยุโรปผ่านเอเชียกลาง ต่อมา สี จิ้นผิง กล่าวเปิดตัวโครงการ “เส้นทางสายไหมทางทะเล” (Maritime Silk Road) ที่เชื่อมท่าเรือประเทศจีนกับท่าเรือในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เอเชียใต้ ตะวันออกกลาง และยุโรป

สำหรับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น ยังมีเส้นทาง R3A หรือเส้นทาง “คุน มั่ง-กงลู่” จากจังหวัดเชียงรายถึงเมืองคุนหมิง สาธารณรัฐประชาชนจีน มีระยะทางประมาณ 1,140 กิโลเมตร ถือเป็นเส้นทางยุทธศาสตร์เส้นทางหนึ่งของประเทศจีน ที่จะใช้ขนส่งสินค้าจากภาคตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศจีนไปออกทะเล เส้นทาง R3A นี้ ทำให้การลงทุนจากประเทศจีนหลั่งไหลเข้ามายังพื้นที่จังหวัดเชียงราย เพราะเป็นเมืองใหญ่ที่อยู่ติดชายแดนและเป็นเมืองสำคัญตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจชายแดนประเทศจีนตอนใต้-อินโดจีน (สายันท์ จันทรวิภาสวงศ์, 2558)

เส้นทางการเดินเรือในแม่น้ำโขงเป็นเส้นทางคมนาคมดั้งเดิมที่สำคัญของเขตสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจเชื่อมการค้าการลงทุนที่สำคัญระหว่าง 4 ประเทศ ได้แก่ ประเทศไทย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ประเทศเมียนมา และประเทศจีนตอนใต้ โดยในแต่ละปี ไทยมีมูลค่าการนำเข้า-ส่งออกสินค้าผ่านด่านชายแดนจำนวนมาก เฉพาะที่จังหวัดเชียงรายมีมูลค่ากว่า 30,000 ล้านบาท กลุ่มสินค้าที่สำคัญคือเนื้อสัตว์แช่แข็ง น้ำมันพืช ซึ่งประเทศจีนล่องเรือเพื่อขนส่งสินค้าประเภทผักและผลไม้ผ่านแม่น้ำโขงมาจำหน่ายสินค้าให้ไทย (อรจรรย์สีทิธิ สร้อยทอง, 2558)

พัฒนาการของการลงทุนจากประเทศจีนและการเชื่อมโยงภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

หลังจากปี พ.ศ. 2521 หลังจากที่ประเทศจีนประกาศนโยบาย “เปิดประตูสู่โลก” (Open Door Policy) โดยอดีตประธานาธิบดีแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน เต็ง เสี่ยว ผิง แล้ว อีก 2 ทศวรรษก็เริ่มมีนโยบายเพื่อที่จะสนับสนุนการออกไปลงทุนในต่างประเทศ (Foreign Direct Investment หรือ FDI) อีกด้วย โดยเฉพาะในพื้นที่เอเชียและแอฟริกา ในช่วงปี พ.ศ. 2547 การเข้ามาลงทุนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศจีนมีเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในประเทศที่เป็นพันธมิตรในภูมิภาคนี้คือสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว หรือ สปป.ลาว (สิทธิชาติ สมตา, 2560) ซึ่งประเทศจีนได้เข้าไปลงทุนในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านการท่องเที่ยว ด้านการเกษตร

การลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับประเทศกำลังพัฒนา เนื่องจากประเทศกำลังพัฒนาจะได้รับการถ่ายทอดทางเทคโนโลยีจากประเทศผู้เข้ามาลงทุน และรับการช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (Official Development Assistant - ODA) ซึ่งจะประกอบไปด้วยด้วยเงินกู้ผ่อนปรน (Concession loan) เงินให้เปล่า (Grant) และความช่วยเหลือทางวิชาการ (Technical Assistance)

นโยบายการเปิดประเทศและการออกไปลงทุนยังต่างประเทศทำให้ประเทศจีนมีบทบาททางเศรษฐกิจมากขึ้น เหตุการณ์วิกฤตเศรษฐกิจหรือวิกฤตต้มยำกุ้งในช่วงปี พ.ศ. 2543-2544 จีนได้ให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศที่ได้ผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจ รวมทั้งไทย (เจษฎาพิชญ ทองศรีนุช, 2559) จนทำให้ประเทศเหล่านั้นฟื้นตัว และประเทศจีนก็กลายมาเป็นผู้ขับเคลื่อนเศรษฐกิจภายในภูมิภาคนี้ (Zhang and Wang, 2017) ประเทศจีนยังเป็นแหล่งทุนที่สำคัญ

ของประเทศในอาเซียน และต่อมาอาเซียนจึงพยายามสนับสนุนให้ประเทศจีนเพิ่มการลงทุนในภูมิภาคให้มากขึ้น

สำหรับประเทศไทยได้เริ่มโครงการก่อสร้างสะพานมิตรภาพแห่งที่ 4 ข้ามแม่น้ำโขงที่เชื่อมระหว่างอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย กับบ้านดอนแขวงบ่อแก้ว สปป.ลาว ซึ่งเป็นการเชื่อมเส้นทางคมนาคมทางบกสู่ประเทศจีนตอนใต้ประเทศจีนหวังที่จะเพิ่มพูนความสัมพันธ์กับอาเซียนในทุก ๆ ด้าน โดยยึดหลักการเป็นเพื่อนบ้านที่ดีระหว่างกัน (Good neighbourly relations) เป้าหมายของประเทศจีนจึงสอดคล้องกับอาเซียนที่ต้องการมีความสัมพันธ์แบบหุ้นส่วนกับมหาอำนาจในภูมิภาค หลังจากที่เปิดใช้งานสะพานมิตรภาพแห่งที่ 4 การขนส่งสินค้าเป็นไปได้ด้วยความสะดวกมากยิ่งขึ้น เนื่องจากในอดีตการขนส่งสินค้าจำเป็นต้องขนส่งด้วยเรือข้ามฟากจึงทำให้ใช้เวลานาน (ธนภณ เจียรณัย และจารุวิศว์ ปราภณศักดิ์, 2558)

พัฒนาการของการลงทุนจากประเทศจีนในธุรกิจเกษตรกรรมใน สปป.ลาว และในประเทศไทย

เกษตรเชิงอุตสาหกรรมในแปลงหรือไร่นาขนาดใหญ่ขยายไปจนเป็นกระแสหลักทั่วโลก และส่วนหนึ่งเป็นการนำที่ดินจากมือของคนท้องถิ่น โดยได้มาจากการเช่าสัมปทานและซื้อขายโดยบริษัทต่าง ๆ ซึ่งจะมีที่ดินขนาดใหญ่ที่มีช่วงระยะเวลาการใช้ประโยชน์ยาวนาน (ระหว่าง 30, 50 และ 99 ปี) แม้ว่าประเทศไทยจะมีการลงทุนเกษตรกรรมใน สปป.ลาว ในกรอบของ ACMECS¹ แต่การลงทุนดังกล่าวเป็นทุน

¹ Ayeyawady-Chao Phraya-Mekong Economic Cooperation Strategy - กรอบนี้ดำเนินงานตามปฏิญญาพุกาม ริเริ่มโดยประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ. 2546 ประกอบด้วยสมาชิก 5 ประเทศ คือ ประเทศเมียนมา ประเทศกัมพูชา สปป.ลาว ประเทศเวียดนาม และประเทศไทย เพื่อให้มีความร่วมมือด้านการค้าและการลงทุนระหว่างกัน

ขนาดไม่ใหญ่นัก และทำในระบบเกษตรพันธสัญญา (contract farming) ซึ่งมีการศึกษาวิจัย เช่น Contract Farming in Lao PDR: Cases and Questions (Fullbrook, 2007) และงานชิ้นสำคัญที่แสดงถึงลักษณะที่คล้ายคลึงกันในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงที่ทุนขนาดใหญ่ทำให้เกิดการแย่งชิงที่ดินมาใช้ในเกษตรกรรมพืชเชิงเดี่ยวและก่อให้เกิดความขัดแย้งในหลายระดับ คือ Land grabbing, conflict and agrarian-environmental transformations: perspectives from East and Southeast Asia (Friis, 2015)

งานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการลงทุนของประเทศจีนในการเช่าที่ดินเพื่อทำการเกษตรในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงยังมีอยู่ไม่มากนัก และส่วนหนึ่งได้รับการสนับสนุนจากประเทศญี่ปุ่นซึ่งนับว่าเป็นคู่แข่งการลงทุนของประเทศจีนในอนุภูมิภาคนี้ โดยมีงานศึกษาสองชิ้นเกี่ยวกับการลงทุนด้านเกษตรกรรมในพื้นที่ชนบท บริเวณตอนเหนือของ สปป.ลาว ซึ่งมีพรมแดนติดกับประเทศจีน แสดงให้เห็นเกษตรเชิงอุตสาหกรรมที่เกิดจากการลงทุนของชาวจีนเป็นการใช้ที่ดินให้เป็นประโยชน์ตามนโยบายของรัฐบาลลาว (Onphanhdala and Suruga, 2013; Higashi, 2015)

สปป.ลาว ถือเป็นประเทศที่ยังมีทรัพยากรธรรมชาติรวมทั้งที่ดินที่ยังไม่ได้ใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่อยู่มาก จึงพยายามส่งเสริมให้มีการลงทุนจากต่างประเทศ และด้วยพื้นที่ทั้งหมดของประเทศเป็นของรัฐบาล สปป.ลาว ทำให้รัฐบาลมีอำนาจในการตัดสินใจเรื่องการใช้ประโยชน์ในที่ดินแต่ละแห่งได้อย่างเต็มที่ ซึ่งรัฐบาล สปป.ลาว ก็มียุทธศาสตร์แห่งชาติคือ การเปลี่ยนที่ดินให้เป็นทุน (Turning land into capital) สำหรับให้บริษัทหรือรัฐบาลประเทศอื่นเช่าเพื่อทำธุรกิจ (Fullbrook, 2007)

ในแง่ของรัฐบาล สปป.ลาว แล้ว การพัฒนาทางเศรษฐกิจได้ให้ความสำคัญกับการก้าวเข้าสู่ยุคทันสมัยและการส่งเสริมธุรกิจการเกษตร โดยมีเป้าหมายเพื่อยกระดับสถานะให้พ้นจากกลุ่มประเทศที่พัฒนาน้อยที่สุด (Least Developed Country หรือ LDC) ให้ได้ภายในปี พ.ศ. 2564 โดยรัฐบาลได้สนับสนุนการลงทุนทางการเกษตรจากต่างประเทศผ่านการสัมปทานที่ดินและการทำเกษตรพันธสัญญา (Friis, 2015)

หากย้อนไปเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2552 เริ่มมีการลงทุนโดยนักลงทุนรายย่อยจากประเทศจีน เพื่อการปลูกกล้วยพันธุ์คาเวนดิชในไร่ที่แขวงเมืองลอง แขวงหลวงน้ำทา เนื่องจากปริมาณการบริโภคกล้วยหอมภายในประเทศจีนเพิ่มสูงขึ้น โดยที่รัฐบาลลาวได้ให้สัมปทานเช่าพื้นที่เพาะปลูก (Friis and Nielsen, 2016) ในกรณีของกล้วยหอม นั้น ชาวจีนนิยมบริโภคกล้วยหอมในขณะที่แหล่งปลูกในประเทศจีนมีเพียงมณฑลทางใต้ของประเทศเท่านั้น ซึ่งไม่เพียงพอต่อการบริโภคแต่เดิมแล้วประเทศฟิลิปปินส์เป็นผู้ส่งออกกล้วยหอมรายใหญ่ไปยังประเทศจีน แต่ต่อมาเมื่อเกิดความขัดแย้งในด้านการอ้างกรรมสิทธิ์ในหมู่เกาะปะการัง Scarborough ในทะเลจีนใต้ รัฐบาลประเทศจีนได้ตอบโต้ประเทศฟิลิปปินส์โดยการยกเลิกการนำเข้าสินค้าจากประเทศฟิลิปปินส์ (Economy, 2018) แม้ว่าสถานการณ์คลี่คลายลง ประเทศจีนก็ยังนำเข้ากล้วยหอมจากประเทศฟิลิปปินส์น้อยลงกว่าเดิม และหันมาลงทุนใน สปป.ลาว และประเทศไทยเพื่อปลูกผลผลิตกล้วยหอมส่งกลับไปยังประเทศจีน

ไร่กล้วยหอมขนาดใหญ่ที่ชาวจีนมาลงทุนใน สปป.ลาว มักจะอยู่ในแขวงบ่อแก้ว ซึ่งดูเหมือนจะเป็นไปได้ด้วยดี แต่ในปัจจุบันรัฐบาล สปป.ลาว ได้มีมาตรการสำหรับการเช่าสัมปทานพื้นที่ให้เหลือ 5 ปี จากนั้นก็ให้ย้ายออกไปจากพื้นที่งานวิจัยที่ผ่านมา พบว่า การลงทุนเช่นนี้ส่งผลต่อการสร้างรายได้ในท้องถิ่น

และลดความยากจน ทำให้เกิดการใช้เครื่องจักรและปุ๋ยยามากขึ้น บางหมู่บ้านได้รับประโยชน์เช่นนำค่าเช่าที่ดินเกษตรกรรมไปพัฒนาระบบไฟฟ้า มีการส่งลูกเข้าเรียนในโรงเรียนมากขึ้น แต่ก็ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในชุมชน เพราะมีผู้ที่ได้ประโยชน์โดยการเชื่อมโยงกับธุรกิจจากการลงทุน (Onphanhdala and Suruga 2013: 20-21; Higashi, 2015)

ในประเด็นของผลกระทบด้านต่าง ๆ จากการทำไร่กล้วยหอม มีการศึกษาในแขวงอุดมไซที่พบว่ามีผลกระทบหลายด้าน เช่น ด้านสิ่งแวดล้อม มีเรื่องการปนเปื้อนสารเคมีการเกษตรที่ใช้ปริมาณมากและแพร่หลาย การทิ้งขยะ เช่น ภาชนะและถุงที่ปนเปื้อนสารเคมี การใช้ปุ๋ยทำให้เกิดความเสื่อมโทรมของดินการแย่งใช้น้ำจากแหล่งใกล้เคียงเพราะไร่กล้วยหอมต้องใช้น้ำในปริมาณมาก ฯลฯ ส่วนผลกระทบด้านสุขภาพของแรงงานในไร่กล้วยหอมที่ต้องสัมผัสกับสารเคมีอยู่เสมอและขาดความระมัดระวังหรือไม่มีอุปกรณ์ป้องกัน ผลกระทบด้านสังคม คือเกิดความขัดแย้งระหว่างแรงงานไร่กล้วยหอมกับผู้อยู่อาศัยบริเวณโดยรอบ (Higashi 2015) จากผลกระทบดังกล่าว ทำให้การทำไร่กล้วยหอมขนาดใหญ่ของนักลงทุนชาวจีนใน สปป.ลาว ต้องหยุดชะงักลงไป เนื่องจากในปี พ.ศ. 2559 ได้มีการประกาศจากรัฐบาล สปป.ลาว ไม่อนุญาตให้มีการขยายเนื้อที่ปลูกกล้วยเพิ่มเติมอีก

หลังจากที่การลงทุนทำไร่กล้วยใน สปป.ลาว ชะงักลง ธุรกิจเกษตรกรรมจากประเทศจีนได้ย้ายเข้ามายังแหล่งเพาะปลูกใหม่ในพื้นที่ด้านตรงข้ามแม่น้ำโขงคือ จังหวัดเชียงรายในประเทศไทย จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแม้ว่าจะมีงานหลายชิ้นที่กล่าวถึงไร่กล้วยหอมของนักลงทุนจากประเทศจีนใน สปป.ลาว แต่ก็ยังไม่มียงานที่เกี่ยวข้องกับการเข้ามาลงทุนทำการเกษตรไร่กล้วยหอมขนาดใหญ่ในประเทศไทยและผลกระทบที่เกิดขึ้น งานชิ้นนี้ศึกษาข้อมูลจาก

ทบทวนเอกสาร และการลงพื้นที่ภาคสนามในจังหวัดเชียงรายเพื่อสัมภาษณ์เจาะลึก และสัมภาษณ์แบบกลุ่ม ดังรายละเอียดในส่วนต่อไป

วิธีการศึกษาวิจัย

การศึกษาเรื่องการทำไร่กัญชาขนาดใหญ่ในจังหวัดเชียงรายที่ลงทุนโดยชาวจีนนี้ ดำเนินงานในช่วงเดือนมกราคม-กันยายน พ.ศ. 2561 ผู้วิจัยใช้วิธีเชิงคุณภาพ (Qualitative research) เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ของทุนจากประเทศจีนที่เข้ามายังประเทศไทยและก่อให้เกิดผลกระทบทั้งในแง่บวกและแง่ลบ โดยเป็นการศึกษาจากเอกสาร (Documentary research) และการวิจัยแบบภาคสนาม (Field research) ซึ่งมีเครื่องมือในการเก็บข้อมูลแบบสัมภาษณ์ในลักษณะกึ่งโครงสร้าง (Semi-structure interview) จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยใช้คำถามปลายเปิด (Open-ended question) ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลทั้งในอำเภอพญาเม็งราย อำเภอเชียงของ อำเภอขุนตาล อำเภอเวียงแก่น และอำเภอเทิง ในช่วงต้นและปลายเดือนมิถุนายน และเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2561

สำหรับกลุ่มผู้ให้ข้อมูล มีจำนวน 19 คน สามารถแบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ 1) ตัวแทนผู้นำชุมชนและชาวบ้านในพื้นที่เป้าหมาย/ประธานกลุ่มเกษตรกร 2) ตัวแทนผู้ทำไร่กัญชาหอมในอำเภอพญาเม็งราย 3) ตัวแทนภาคประชาสังคมในพื้นที่จังหวัดเชียงราย 4) ตัวแทนเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้อง และ 5) ตัวแทนนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านเศรษฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ และใช้ชุดคำถามดังนี้

ผู้ให้ข้อมูล	ชุดคำถามที่ใช้
1. ตัวแทนผู้นำชุมชนและชาวบ้านในพื้นที่เป้าหมาย / ประธานกลุ่มเกษตรกร	ข้อคำถามเกี่ยวกับผลกระทบจากการทำไร่กล้วยหอมต่อบุคคล / ต่อหมู่บ้าน การเคลื่อนไหว การเรียกร้องเกี่ยวกับการจัดการผลกระทบ
2. ตัวแทนผู้ทำไร่กล้วยหอมในอำเภอพญาเม็งราย	ข้อคำถามเกี่ยวกับวิธีการเตรียมปลูก การนำพันธุ์พืชเข้ามาปลูก
3. ตัวแทนภาคประชาสังคมในพื้นที่จังหวัดเชียงราย เช่น กลุ่มรักษ์เชียงของแพทย์ประจำคลินิก	ข้อคำถามเกี่ยวกับผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและผลต่อคุณภาพชีวิต / ประโยชน์ของชาวบ้านในพื้นที่
4. ตัวแทนเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้อง คือ เกษตรจังหวัดเชียงราย เกษตรอำเภอเชียงของ เกษตรอำเภอพญาเม็งราย เกษตรอำเภอเทิง และเกษตรอำเภอขุนตาล ผู้แทนศาลการอำเภอเชียงของ ผู้แทนอำเภอเชียงของ อำเภอพญาเม็งราย อำเภอเทิงและอำเภอขุนตาล	ข้อคำถามเกี่ยวกับนโยบายด้านการเกษตรและการจัดการปกครองและความมั่นคง ที่เกี่ยวข้องกับ การเข้ามาของทุนจากประเทศจีนที่ส่งผลต่อการเกษตรและความเป็นอยู่ของชาวบ้าน
5. ตัวแทนนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านเศรษฐศาสตร์และสังคมศาสตร์	ข้อคำถามเกี่ยวกับมูลค่าทางเศรษฐกิจของทุนจากประเทศจีนและผลกระทบทางสังคม

ตารางที่ 1 รายละเอียดเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลและชุดคำถาม

นอกจากการสัมภาษณ์แล้ว ยังมีการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non - participation observation) คือ ร่วมกิจกรรมในชีวิตประจำวันและการประชุมกับกลุ่มเป้าหมาย เพื่อนำข้อมูลมาใช้ประกอบการวิเคราะห์ในการศึกษางานวิจัย

การศึกษาวิจัยพัฒนาการของการทำไร่กล้วยหอมของชาวจีนในอำเภอพญาเม็งราย

ในแง่พื้นที่แล้ว การทำไร่กล้วยหอมต้องการที่ดินผืนใหญ่ที่เป็นที่ราบ อยู่บริเวณใกล้แหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ พื้นที่ที่เหมาะสมถัดจากแขวงบ่อแก้ว ของ สปป.ลาว คือ จังหวัดเชียงราย ดังนั้น อำเภอพญาเม็งรายจึงกลายเป็นแหล่ง ในการทำการเกษตร เนื่องจากมีที่ราบกว้างและอยู่ริมแม่น้ำ โดยทุนจากประเทศจีน ได้เข้าพื้นที่การปลูกเป็นจำนวน 2,750 ไร่ ในปี พ.ศ. 2558 ลักษณะการลงทุนคือ มีนายทุนจากประเทศจีนเช่าที่ดินเพาะปลูกเพื่อที่จะส่งออกผลผลิตกล้วยหอม ไปยังจีนทั้งหมด ปุ๋ยและสารเคมีส่วนใหญ่ก็นำเข้ามาจากประเทศจีน

การเก็บข้อมูลพบว่า ธุรกิจจากประเทศจีนที่เข้ามาลงทุนทำไร่กล้วยหอม ในอำเภอพญาเม็งราย คือ บริษัท หงต้า อินเตอร์เนชั่นแนล (ประเทศไทย) จำกัด โดยใช้เงินทุนจากจีนและร่วมงานกับบริษัทสัญชาติไทย ต่อมาได้เลิกกิจการ ในปี พ.ศ. 2559 และจดทะเบียนเป็นบริษัทใหม่ คือ บริษัท พญาเม็งรายการเกษตร และได้ดำเนินธุรกิจการปลูกกล้วยเพื่อส่งให้กับตลาดจีนโดยตรง (สำนักงาน พาณิชยจังหวัดเชียงราย, สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน พ.ศ. 2560) ซึ่งมีคนจีนที่บริหาร บริษัท หงต้า อยู่ในบริษัทนี้ด้วย ผู้บริหารที่เป็นคนจีนจะเดินทางไปมาระหว่างจีน และไทย และใช้วิธีโทรศัพท์สั่งงาน

ในช่วงเวลานั้น บริเวณใกล้เคียงก็มีการพยายามเข้ามาทำไร่กล้วยหอม ในหลายพื้นที่ เช่น อำเภอเวียงแก่น อำเภอขุนตาล ฯลฯ สำหรับอำเภอทั้งสองนั้น บางส่วนเป็นพื้นที่ภูเขา มีที่ราบผืนใหญ่ที่อยู่ใกล้แหล่งน้ำน้อยกว่าอำเภอพญาเม็งราย จึงมีพื้นที่เหมาะสมในการปลูกกล้วยหอมน้อยกว่า นอกจากนั้น อำเภอเวียงแก่น มีการปลูกพืชอื่น ๆ อยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นส้มโอ ลำไย และข้าวโพด ซึ่งหน่วยงานรัฐ ที่เกี่ยวข้องได้วางแผนสร้างรายได้เพิ่มและแผนส่งผลผลิตให้โครงการหลวง ส่วนอำเภอขุนตาลก็ได้ส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกกล้วยตามริมรั้วอยู่แล้ว (เจ้าหน้าที่

สำนักงานเกษตรอำเภอขุนตาล, **สัมภาษณ์**, 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2560) แม้ว่า จะไม่อวบสวยเท่ากล้วยหอมในไร่ที่ทุนจีนเข้ามาเช่าพื้นที่ แต่ก็สามารถ จะทำรายได้ให้ชาวบ้านได้พอสมควร

กล่าวโดยสรุป ทั้งอำเภอเวียงแก่นและอำเภอขุนตาลมีทางเลือกของ เกษตรกรรมอื่น ๆ ที่ดีกว่าการให้บริษัทจีนเข้ามาเช่าทำไร่กล้วยหอม ในขณะที่ อำเภอพญาเม็งรายนั้นไม่มีทางเลือกมากนัก จึงมีผู้ให้เช่าที่ดินเพื่อให้ทุนจีนมาทำไร่ ขนาดใหญ่ เพราะมีรายได้ที่สม่ำเสมอและเป็นกอบเป็นกำมากกว่าจะทำการเกษตรเอง ที่มีความเสี่ยงจากปัจจัยหลายประการ หากพิจารณาถึงสภาพเศรษฐกิจของอำเภอ พญาเม็งรายแล้ว ก็ยังไม่เจริญเติบโตมากนัก ไม่มีสาขาของธนาคารพาณิชย์ นอกจาก ธนาคารออมสิน และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อประชาคมเกษตรกรในพื้นที่อำเภอเวียงแก่นและอำเภอขุนตาล เห็นตัวอย่างใน สปป.ลาว ว่าทางการลาวได้สั่งห้ามการขยายพื้นที่ปลูกกล้วย จึงปฏิเสธการเข้ามาของนักลงทุนจากประเทศจีนได้ง่ายกว่าอำเภอพญาเม็งราย

ส่วนพื้นที่อำเภอเชียงของนั้นถือเป็นพื้นที่ปลายแม่น้ำอิงที่จะไหลลงสู่ แม่น้ำโขง แต่ในพื้นที่อำเภอเชียงของไม่มีการปลูกกล้วย เพราะพืชเศรษฐกิจ ภายในอำเภอเชียงของคือ ข้าวและยางพารา และไม้ผลก็คือ ลำไย เงาะ ลองกอง และมังคุด รวมทั้งกล้วยน้ำว้าที่ส่วนใหญ่ปลูกในพื้นที่บนดอย นอกจากนี้ ราคาที่ดิน ในอำเภอเชียงของพุ่งสูงขึ้นเนื่องจากอำเภอเชียงของถูกจัดเป็นพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ (Special Economic Zone: SEZ) โดยผู้นำอำเภอเชียงของยังมีวิสัยทัศน์พัฒนา ให้พื้นที่เป็นเมืองท่องเที่ยว โดยมีการเริ่มการทำทางเดินเลียบบแม่น้ำโขงหรือการ ปรับปรุงถนนเลียบบแม่น้ำโขงเส้นทางเชียงของ-เชียงแสน (นายอำเภอเชียงของ, **สัมภาษณ์**, 4 มิถุนายน พ.ศ. 2560)

ภาพที่ 1 ไร่กล้วยหอมที่ลงทุนโดยชาวจีนในอำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย (ภาพโดยผู้วิจัย, 2561)

สรุปได้ว่า การขยายพื้นที่ลงทุนไร่กล้วยหอมมายังบางพื้นที่ในจังหวัดเชียงราย ในประเทศไทยนั้นมีปัจจัยประกอบหลายประการไม่ว่าจะเป็นการเลือกบริเวณ ที่มีพื้นที่ราบผืนใหญ่ ที่ตั้งที่ใกล้แหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ ค่าเช่าที่ดินมีราคาไม่สูงนัก ชุมชนมีทางเลือกทางเศรษฐกิจและโอกาสทางอาชีพไม่มากนัก โดยต้องพึ่งพาพืชผลที่มีราคาต่ำ และมีแรงงานในพื้นที่อยู่พอสมควร

ผลกระทบจากการปลูกกล้วยหอมในพื้นที่ขนาดใหญ่

ข้อค้นพบจากงานวิจัยนี้ พบว่า การทำไร่กล้วยหอมขนาดใหญ่โดยการลงทุนของชาวจีนนั้นมีผลกระทบทั้งในเชิงบวกและลบหลายประการดังต่อไปนี้

ผลกระทบเชิงบวก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผลกระทบในระยะสั้นและระยะกลางจากการเข้ามาลงทุนไร่กล้วยหอมของชาวจีน คือ

(1) การสนับสนุนด้านรายได้ ชาวบ้านในพื้นที่บางส่วนมีรายได้เพิ่มเติม นอกเหนือจากการทำเกษตรกรรมของตนเอง เช่น การทำนาข้าว ฯลฯ

(2) การมีงานทำในพื้นที่ การปลูกกล้วยหอมในพื้นที่ทำให้แรงงานไม่ต้องเดินทางออกไปทำงานในพื้นที่ห่างไกล

(3) เศรษฐกิจที่หมุนเวียนภายในพื้นที่ ซึ่งสืบเนื่องมาจากการที่รายได้เพิ่มขึ้นทำให้เกิดการจับจ่ายซื้อสินค้าอุปโภคของชาวบ้านเพิ่มขึ้น ไม่ว่าจะเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกในบ้านโทรศัพท์ ตู้เย็น จักรยานยนต์ แม้แต่การปรับปรุงและทำให้บ้านและห้องน้ำห้องส้วมให้ทันสมัยมากขึ้น ส่งลูกเรียนหนังสือที่สูงขึ้น ความเป็นอยู่โดยรวมดีขึ้นและส่งผลต่อเศรษฐกิจภายในพื้นที่อำเภอพญาเม็งรายในที่สุด

ผลกระทบเชิงลบ ที่ได้จากการเก็บข้อมูล ซึ่งมีทั้งปัญหาสิ่งแวดล้อม สุขภาพ และสังคม รายละเอียดแต่ละเรื่องมีดังนี้

(1) ปัญหาสิ่งแวดล้อม เรื่องน้ำ อำเภอพญาเม็งรายเป็นพื้นที่เกษตรกรรมมาแต่เดิม น้ำเพื่อการเกษตรจึงเป็นสิ่งจำเป็น อย่างไรก็ตาม อำเภอพญาเม็งราย ซึ่งเป็นพื้นที่ซึ่งตั้งอยู่ใกล้ต้นน้ำมากกว่าอำเภอขุนตาลไม่ได้รับผลกระทบเรื่องน้ำแล้งมากนัก ในช่วงปี พ.ศ. 2559-2560 เกิดปัญหาน้ำแล้งขึ้น บริเวณกว๊านพะเยา ซึ่งเป็นต้นทางของแม่น้ำอิง จึงทำให้แม่น้ำอิงทั้งสายมีปริมาณน้ำลดลงเช่นกัน

ชาวบ้านอำเภอพญาเม็งรายและอำเภอขุนตาลได้ร้องเรียนว่า กิจการไร่กล้วย ปลูกน้ำจากแม่น้ำอิงจนทำให้น้ำเหือดแห้งลง และส่งผลกระทบต่อเกษตรกร ในท้องถิ่น โดยปกติแล้วสภาพของแม่น้ำอิงจะมีน้ำน้อยอยู่แล้วในฤดูแล้ง แต่การที่น้ำ ในกว๊านพะเยาแห้งลงก็ยิ่งซ้ำเติมสถานการณ์ยิ่งขึ้นไปอีก ประกอบกับในช่วงเวลาดังกล่าวได้มีการใช้น้ำที่เพิ่มขึ้นจากการเกษตรของชาวบ้านในพื้นที่และจากการทำไร่กล้วยหอมในพื้นที่อำเภอพญาเม็งราย

ฝ่ายปกครองที่นำโดยนายอำเภอพญาเม็งรายได้เข้าไปตรวจสอบภายในไร่กล้วยหอมที่ลงทุนโดยชาวจีน และจัดประชุมโดยเชิญฝ่ายที่เกี่ยวข้องมาพูดคุยกัน การต่อท่อ 6 นิ้ว จากแม่น้ำอิงเพื่อสูบน้ำไปเก็บไว้ในไร่กล้วยหอม จำนวน 4 บ่อ ก็เป็นประเด็นที่ทำให้เกิดความกังวลในพื้นที่ ทางอำเภอพิจารณาแล้วอาศัยอำนาจการเป็นประธานคณะกรรมการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนจึงสั่งระงับการสูบน้ำดังกล่าว และได้แนะนำให้ใช้การขุดบ่อบาดาลขึ้นในไร่กล้วยหอมเพื่อให้มีน้ำเพียงพอต่อการต้องการใช้ (นายอำเภอพญาเม็งราย, **สัมภาษณ์**, 6 มิถุนายน พ.ศ. 2560)

(2) ปัญหาสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ เรื่องสารเคมี นอกจากปัญหาเรื่องน้ำแล้วยังมีปัญหาในเรื่องของการใช้สารเคมีหลายชนิดในกระบวนการปลูกกล้วยหอมดังกล่าว เนื่องจาก การเตรียมการปลูก จะต้องทำให้เชื้อของต้นกล้วยสามารถที่จะทนต่อสภาพอากาศในพื้นที่และทนต่อโรคพืชต่าง ๆ ในช่วงการเป็นลำต้น แล้วก็ให้ปุ๋ยและสารเคมีเพื่อให้ต้นกล้วยทนต่อโรคและผลกล้วยออกมาใหญ่และสวยงาม ในช่วงเก็บผลผลิต ก็มีการใช้สารเคมีเพื่อทำให้กล้วยมีสีส้มสวยงาม ไม่มีจุดดำดำ ซึ่งทั้งหมดนี้จะส่งผลกระทบต่อส่งออกกล้วยไปยังประเทศจีน (ผู้แทนภาคประชาสังคม กลุ่มรักษ์เชียงใหม่, **สัมภาษณ์**, 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2560) แม้ว่า การตรวจตัวอย่างจากไร่กล้วยหอมที่อำเภอพญาเม็งราย พบว่าค่าสารเคมีไม่เกินมาตรฐาน แต่ทั้งนี้ก็ยังมี ความวิตกกังวลจากหลายฝ่าย เพราะเมื่อมีการส่งเสริม

ให้เอากล้าของกล้วยคาเวนดิชไปให้ชาวอำเภอขุนตาลปลูกตามริมรั้ว ก็พบว่า ผลผลิตไม่ดีและไม่สวยเท่ากับจากไร่กล้วยหอมที่อำเภอพญาเม็งราย

ผู้อำนวยการมูลนิธิชีวิตวิถี (ไบโอไทย) คุณวิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ ได้อธิบายถึงผลกระทบของสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากการทำไร่กล้วยหอมที่ลงทุนโดยชาวจีนใน สปป.ลาว ว่าการปลูกกล้วยหอมเชิงเดี่ยวในพื้นที่ขนาดใหญ่จะเป็นระบบการปลูกที่เสี่ยงต่อการเกิดโรคระบาด ฉะนั้น จึงต้องใช้สารเคมีหลายชนิด ซึ่งปริมาณการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชในการปลูกกล้วยนั้นสูงพอ ๆ กับการทำไร่ฝ้าย คุณวิฑูรย์ ยังได้ให้ข้อมูลหลังจากนำตัวอย่างกล้วยหอมไปตรวจเมื่อปี พ.ศ. 2559 ระบุว่า สารเคมีที่พบในไร่กล้วยหอมที่ลงทุนโดยชาวจีน ในอำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย มีทั้งหมด 7 ชนิด ซึ่งมีอยู่ 4 ชนิด ที่เป็นอันตราย เนื่องจากเป็นพิษต่อสิ่งแวดล้อม รวมถึงยังเป็นสารก่อมะเร็งอีกด้วย (ทีมข่าวเฉพาะกิจไทยรัฐออนไลน์, 2560)

การใช้สารเคมียังทำให้เกิดอาการผื่นคันในแรงงานบางราย แพทย์ในท้องถิ่น พบผู้ป่วยที่ทำงานอยู่ในไร่กล้วยหอมใน สปป.ลาว มีอาการโรคผิวหนังและผื่นคัน เมื่อแพทย์แนะนำให้ผู้ป่วยออกมาจากพื้นที่ไร่กล้วยหอม อาการก็บรรเทาลง แต่เมื่อกลับเข้าไปทำงานในไร่กล้วยหอม ก็เกิดอาการแพ้และอาการผื่นคันอีกครั้ง (แพทย์ในท้องถิ่น และกำนันตำบลพญาเม็งราย, **สัมภาษณ์**, 6 มิถุนายน พ.ศ. 2560) ในกรณีของประเทศไทยนั้น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์มีการควบคุมการซื้อ-ขาย และใช้สารเคมีการเกษตร ในขณะที่ สปป.ลาว มีพรมแดนติดกับประเทศจีน จึงมีการนำเข้าสารเคมีได้ง่ายดายกว่า ในขณะที่การตรวจสอบคุณภาพและบริการ ด้านสาธารณสุขในประเทศไทยก็ดีกว่าใน สปป.ลาว

นอกจากนั้น ยังมีชาวบ้านในพื้นที่เล่าว่าได้กลืนสารเคมีในแม่น้ำอิงในช่วงฤดูร้อน เนื่องจากระดับน้ำลดลง และยังมีเรื่องเล่าว่าในบางช่วงจะจับปลาขนาดใหญ่ในแม่น้ำได้ง่ายเพราะคูเหมื่อนปลาจะเมาสารเคมี แต่เรื่องเหล่านี้ยังเป็นเพียง

ข้อสันนิษฐานเท่านั้น และควรมีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ปัญหาการใช้สารเคมีและการตกค้างในแหล่งน้ำและดินนั้นเป็นปัญหาระยะยาวที่จะต้องเก็บข้อมูลสม่ำเสมอเพื่อที่จะวิเคราะห์ถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

(3) *ปัญหาสังคม และแรงงานอพยพที่เข้ามาใหม่* จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนพบว่าข้อกังวลในพื้นที่ที่มีไร่กล้วยหอมนั้นคือเรื่องแรงงานอพยพจาก สปป.ลาว ซึ่งในขณะนี้ยังมีจำนวนไม่มากนัก แต่หากมีการขยายตัวของไร่กล้วยหอม ซึ่งเป็นกิจการที่ต้องมีแรงงานเพื่อที่จะดูแลไร่ ก็อาจจะมีแรงงานที่อพยพเข้ามามากขึ้น และจากการอพยพเข้าของแรงงาน ประกอบกับการเติบโตของเศรษฐกิจในพื้นที่ ทำให้ชาวบ้านมีเงินจับจ่ายใช้สอยมากขึ้น และทำให้เกิดการแพร่ระบาดของสารเสพติด ทั้งการเสพและการค้า ซึ่งสร้างความเดือดร้อนให้แก่ทั้งตำบลพญาเม็งราย และพื้นที่ใกล้เคียง ปัญหาสารเสพติดยังเป็นเรื่องที่ยากต่อการควบคุมเนื่องจากจังหวัดเชียงรายเป็น พื้นที่ชายแดนที่เป็นช่องทางนำเข้าของสารเสพติดได้ง่าย

(4) *การละเลยการเพาะปลูกพืชท้องถิ่นและเศรษฐกิจที่พึ่งพาตัวเองได้ในท้องถิ่น* นอกจากนี้ ยังมีประเด็นเรื่องการค้าเกษตรกรรมและแรงงานหันไปทำงานเพื่อรายได้โดยการรับจ้างในไร่กล้วยหอม ซึ่งเป็นพืชเชิงเดี่ยวที่ผลิตเพื่อการส่งออก จนกระทั่งละเลยการเพาะปลูกดูแลพืชท้องถิ่นที่เป็นอาหารและการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ท้องถิ่นทั้งที่เป็นพืชอาหารและสมุนไพร หากเกษตรกรรมในพื้นที่เน้นเรื่องการทำไร่พืชเชิงเดี่ยวขนาดใหญ่เพียงอย่างเดียวแล้ว ภูมิปัญญาและแนวทางทำเกษตรกรรมเพื่อการพึ่งตัวเองในท้องถิ่นจะลดน้อยลงเรื่อย ๆ

การวิเคราะห์ผล

การที่ธุรกิจเกษตรกรรมจากประเทศจีนเข้าไปลงทุนทำไร่กล้วยหอมในพื้นที่อำเภอพญาเม็งรายก็เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของตลาดของประเทศจีน และในอีกแง่หนึ่งก็ทำให้ประเทศไทยเห็นว่าเกิดการช่วยเหลือในด้านการลงทุน อันเป็นการใช้อำนาจละมุน (Soft power) และใช้ทุนเป็นเครื่องมือในการขยายอิทธิพลให้เห็นว่าประเทศจีนได้เข้ามาช่วยเหลือให้ท้องถิ่นมีรายได้เพิ่มเติมจากการทำนาในช่วงปกติ ซึ่งทางภาครัฐของไทยก็ต้องการให้การลงทุนจากประเทศจีนเข้ามาเพื่อเข้ามาถ่ายทอดเทคโนโลยีให้

ข้อมูลจากการลงพื้นที่แสดงให้เห็นว่าในการเข้ามาของการลงทุนจากประเทศจีนมีทั้งผลกระทบเชิงบวกและเชิงลบ โดย *ผลกระทบด้านบวก* คือ รายได้จากการรับจ้างทำงานในไร่กล้วยหอม ซึ่งมีผลต่อเนื่องให้เกิดการใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นในพื้นที่ อีกทั้งการมีงานทำในพื้นที่ทำให้คนในพื้นที่ที่ไม่ต้องออกไปทำงานในพื้นที่อื่น ส่วน *ผลกระทบด้านลบ* ซึ่งดูจะมีมากกว่าผลกระทบด้านบวก คือ น้ำการเกษตรที่ขาดแคลนในฤดูแล้ง ซึ่งการเกษตรเชิงเดี่ยวขนาดใหญ่ต้องการใช้น้ำในปริมาณมาก หากไม่มีการควบคุมพื้นที่และการขยายตัวของไร่กล้วยหอมเหล่านี้ก็จะทำให้ปัญหาทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น และทำให้น้ำไม่เพียงพอต่อการอุปโภคบริโภคของชาวบ้านในพื้นที่และพื้นที่ใกล้เคียง ปัญหาต่อมาที่พบก็คือเรื่องของสารเคมีที่ใช้ในไร่กล้วยหอม ซึ่งผลตรวจสารเคมีพบว่า มีค่าไม่เกินมาตรฐานเฉลี่ย (เจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงราย, *สัมภาษณ์*, 4 มิถุนายน พ.ศ. 2560) แต่ก็มีข้อกังขาถึงผลตรวจดังกล่าว และมีการร้องเรียนไปยังคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติด้วย โดยในการตรวจสอบเรื่องสารเคมีในการเกษตร มีคณะกรรมการที่ประกอบไปด้วยนายอำเภอพญาเม็งราย สาธารณสุขอำเภอพญาเม็งราย ตัวแทนกลุ่มเกษตรกรพญาเม็งราย ตัวแทนจากคณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ รวมทั้ง

กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (เจ้าหน้าที่สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, **สัมภาษณ์**, 4 มิถุนายน พ.ศ. 2560)

สิ่งสำคัญคือ ปัญหาเกิดขึ้นในพื้นที่พญาเม็งรายต้องได้รับการแก้ไข และป้องกันไม่ให้เกิดขึ้นในพื้นที่อื่น ๆ โดยต้องให้มีการบริหารจัดการ ควบคุมร่วมกันติดตามตรวจสอบปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อป้องกันไม่ให้ทุนที่เข้ามาเช่าที่ดินทำการเกษตรขนาดใหญ่กลายเป็น “อาณาเขต” ของเอกชนที่อยู่นอกเหนือจากกฎระเบียบต่าง ๆ ตัวอย่างของการตรวจสอบของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ก็เป็นตัวอย่างให้เห็นว่าจะต้องมีการติดตามตรวจสอบ ซึ่งนอกจากเรื่องสิ่งแวดล้อมแล้วควรจะมีการพิจารณาถึงสวัสดิการและความปลอดภัยของแรงงานด้วย

ภายหลังจากการวิเคราะห์ผลการศึกษา งานวิจัยนี้ได้นำเสนอรูปแบบขององค์กรกึ่งธุรกิจที่พยายามจะให้ทุกฝ่ายได้ช่วยแก้ไขปัญหากันแบบบูรณาการ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และนักลงทุนจากต่างประเทศ องค์กรนี้จะสามารถจัดการได้ตั้งแต่ต้นน้ำยังปลายน้ำของระบบการผลิต โดยให้หน่วยงานภาครัฐที่จะประกอบไปด้วยการบูรณาการกันระหว่างกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงแรงงาน ซึ่งจะรวมไปถึงผู้เชี่ยวชาญที่ไม่ใช่ข้าราชการในกระทรวงต่าง ๆ ที่กล่าวมาด้วย โดยองค์กรนี้จะทำหน้าที่ตั้งแต่ควบคุมการผลิต ตรวจสอบผลผลิต จับคู่ธุรกิจระหว่างเจ้าของสวนกับนักลงทุน ซึ่งจะนำไปสู่การตลาดร่วมในระดับระหว่างประเทศ นอกจากนี้องค์กรก็จะหาตลาดในประเทศ เพื่อช่วยให้คนไทยได้รับโภคของที่ดี โดยอาจมีการแบ่งสัดส่วนของผลผลิตเอาไว้ อย่างชัดเจน เพื่อให้พอต่อความต้องการทั้งตลาดภายในและตลาดภายนอก โดยจะมีการสร้างมาตรฐานให้เป็นที่ยอมรับในระดับโลก

การกำกับดูแลองค์กรจะคล้ายคลึงกับโครงการหลวง เพื่อสร้างความเชื่อมั่นสำหรับผู้บริโภค และป้องกันการเข้ามาแสวงประโยชน์โดยมิชอบ ตัวอย่างโครงการหลวงสะท้อนให้เห็นถึงการทำการตลาดเพื่อสังคม ทำวิจัยและพัฒนาโดยมีฝ่ายประกันคุณภาพผลผลิตทางการเกษตรไม่ว่าจะเป็นการเพาะปลูกหรือปศุสัตว์ เน้นความปลอดภัยของอาหารสำหรับผู้บริโภค โดยมีมหาวิทยาลัย หน่วยงานราชการ และสถาบันต่าง ๆ เข้ามาเป็นภาคี แม้ว่าโครงการเองจะไม่ได้มีผู้เชี่ยวชาญมากมาย แต่ก็ได้นักวิชาการและนักวิจัยจากภาคีเหล่านี้มาช่วยกำกับดูแลมาตรฐาน GAP (Good Agricultural Practices) และ HACCP (Hazard Analysis Critical Control Point) ในด้านการผลิตและบรรจุภัณฑ์ ทำให้ผลิตภัณฑ์ได้รับความเชื่อถือและความนิยมอย่างต่อเนื่อง

อย่างไรก็ตาม องค์กรยังต้องวิเคราะห์ข้อมูลผลผลิตและการค้าเพื่อปรับปรุงในขั้นตอนของการออกนโยบายของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับการค้า การลงทุนในลักษณะดังกล่าว และประสานหน่วยวิจัยต่าง ๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพของสินค้าให้ดีขึ้นและพัฒนาไปสู่การสร้างมูลค่าเพิ่มของสินค้าได้อีกด้วย ส่วนงานหนึ่งในองค์กรนี้จะทำงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ ภาคประชาชน และภาคธุรกิจ คือ **การทำงานกับชุมชนเพื่อสร้างกลไกและศักยภาพในการติดตามตรวจสอบในเรื่องของสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ** ในส่วนที่เกี่ยวกับระบบการผลิต การจัดแบ่งพื้นที่ (Zoning) การเพาะปลูกและการผลิตไม่ให้ส่งผลกระทบต่อกิจกรรมอื่น ๆ ในชุมชน

สรุปท้าย

ในปัจจุบันมีการขยายการลงทุนของประเทศมหาอำนาจในรูปแบบต่าง ๆ และในหลายภาคส่วน / รูปแบบ เช่น อสังหาริมทรัพย์ โครงสร้างพื้นฐาน การท่องเที่ยว และการเกษตร บทความนี้แสดงให้เห็นถึงการแผ่ขยายอิทธิพลของทุนจากประเทศจีนในด้านเศรษฐกิจโดยการลงทุนเกษตรกรรมแปลงใหญ่ ในกรณีของ สปป.ลาว บทความคือการที่ไม่ได้มีหลักการหรือกฎเกณฑ์ควบคุมไว้ล่วงหน้า เมื่อเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมและสุขภาพขึ้นในท้องถิ่น ธุรกิจและการลงทุนจากประเทศจีนจึงถูกกระแสดต่อต้านโดยเฉพาะในการเข้ามาลงทุนทำไร่กล้วยหอม หลังจากนั้น จึงเริ่มมีการหันเหทุนเหล่านั้นมายังประเทศไทย และคาดการณ์ว่าในอนาคตทุนเหล่านี้จะเข้ามายังประเทศไทยเพิ่มมากขึ้นอีก

เมื่อมาถึงจุดนี้ก็จะเห็นถึงโอกาสของประเทศไทย แต่ในขณะเดียวกันก็เห็นถึงปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคตด้วยเช่นกัน ดังที่กรณีการลงทุนทำไร่กล้วยหอมขนาดใหญ่ในพื้นที่อำเภอพญาเม็งรายได้สะท้อนให้เห็นแล้วในบทความนี้ รัฐบาลไทยจึงจำเป็นจะต้องปรับนโยบายและแนวทางการทำงานเพื่อรับมือกับกระแสทุนที่ไหลเข้ามาอย่างต่อเนื่องและจำเป็นจะต้องคำนึงถึงคุณภาพสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตของประชาชนด้วย ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายจากกรณีตัวอย่างดังกล่าวมีดังนี้

- 1) รัฐบาลไทยจำเป็นจะต้องเตรียมความพร้อมโดยมีมาตรการสำหรับการลงทุนทำการเกษตรจากประเทศจีนอย่างเข้มงวดตั้งแต่การเข้ามาว่าจ้างจะต้องมีการลงทะเบียนแบบใด การขออนุญาตในการเข้ามาทำงานของแรงงานต่างด้าวจะเป็นแบบใด ทั้งที่เป็นแรงงานเกษตรกรรม และที่เป็นแรงงานวิชาชีพเฉพาะ (Quality Control Officer) รวมทั้งติดตามการจัดตั้งบริษัทให้โปร่งใสและตรวจสอบได้ ทั้งนี้เพื่อให้มีหลักการที่ธุรกิจต่างชาติต้องดำเนินการไปตามนั้น

2) หน่วยงานรัฐจะต้องมีการส่งเสริมและควบคุมการปลูกพืชผลตามความเหมาะสมของพื้นที่ (Zoning) เพื่อกันไม่ให้เกิดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมหรือผลกับระบบนิเวศ รวมทั้งผลกระทบต่อชาวบ้านในพื้นที่ใกล้เคียง โดยคำนึงถึงทรัพยากรธรรมชาติและความสามารถในการรองรับของพื้นที่ ในอนาคตควรจะมีการเก็บภาษีจากผู้ลงทุนชาวต่างประเทศที่ใช้ประโยชน์ที่ดินของไทย และหากมีการละเมิดกฎระเบียบและก่อให้เกิดผลกระทบควรต้องใช้หลักการผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย (Polluter's Pay Principle)

3) หน่วยงานรัฐจะต้องทำงานเชิงรุก เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพร้อมที่จะร่วมติดตามตรวจสอบคุณภาพสิ่งแวดล้อมในระยะยาว รวมทั้งเฝ้าระวังและรายงานปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการลงทุนดังกล่าวทั้งในด้านสิ่งแวดล้อมและสวัสดิภาพ / ความปลอดภัยของแรงงาน โดยมีองค์กรร่วมดำเนินงานในส่วนต่าง ๆ เช่น กรณีของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติและเครือข่ายในกรณีไร่กล้วยหอมที่ลงทุนโดยชาวจีนในประเทศไทย การเฝ้าระวังและการร้องเรียนทำให้เกิดการตรวจสอบและทำให้การดำเนินการของธุรกิจอยู่ในขอบเขตของกฎหมาย รวมทั้งบังคับให้เกิดการเยียวยาผู้เสียหายหรือได้รับผลกระทบ

4) ควรจะจัดตั้งองค์กรกึ่งธุรกิจที่วิเคราะห์ข้อมูลผลผลิตและการควบคุมการผลิต ตรวจสอบผลผลิต จับคู่ธุรกิจระหว่างผู้ผลิตกับนักลงทุน จัดตลาดร่วม รวมทั้งประสานหน่วยวิจัยต่าง ๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพของสินค้าให้ดีขึ้นและพัฒนาไปสู่การสร้างมูลค่าเพิ่มของสินค้า รวมทั้งศึกษาวิจัยและส่งเสริมพันธุ์พืชท้องถิ่นที่สามารถจะบริโภคภายในประเทศและสร้างความมั่นคงทางอาหารได้ด้วย กรณีกล้วยหอมพันธุ์คาเวนดิชเป็นตัวอย่างให้เห็นว่าพันธุ์พืชก็ต้องนำเข้ามาจากบราซิลและจะเติบโตได้ดีก็ต่ออาศัยปุ๋ยและสารเคมี ซึ่งก็เป็นต้นทุนที่เพิ่มขึ้นทั้งในแง่การลงทุนและในแง่ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

5) ควรจะมีการส่งเสริมให้ศึกษาวิจัยเรื่องการลงทุนธุรกิจเกษตรกรรมขนาดใหญ่จากต่างชาติโดยเฉพาะจากประเทศจีน เพื่อทำความเข้าใจสถานการณ์และผลกระทบที่เกิดขึ้นในด้านต่าง ๆ และเพื่อหาแนวนโยบายหรือระเบียบปฏิบัติที่ทำให้การลงทุนก่อให้เกิดประโยชน์และลดผลกระทบให้มากที่สุด

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่านโยบายการลงทุนธุรกิจขนาดใหญ่ในต่างประเทศทำให้ประเทศจีนมีบทบาททางเศรษฐกิจมากขึ้นเรื่อย ๆ ในขณะเดียวกัน ประเทศไทยและประเทศต่าง ๆ ในอาเซียนได้สนับสนุนให้ประเทศจีนเพิ่มการลงทุนในภูมิภาคให้มากขึ้นอีก กรณีศึกษาการทำไร่กล้วยหอมขนาดใหญ่ในจังหวัดเชียงรายได้แสดงให้เห็นถึงการขยายอิทธิพลทางเศรษฐกิจจากประเทศจีนและผลกระทบที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นบทเรียนที่ดีสำหรับการเตรียมการในอนาคตในการรับมือทุนต่างชาติ โดยมุ่งให้เกิดประโยชน์ที่ทัดเทียมกันทั้งต่อประเทศเจ้าของทุนและประเทศผู้รับการลงทุน

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

เจษฎาพัญ์ ทองศรีนุช. (2559). **สี่ทศวรรษนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศของไทยต่อจีน: นโยบาย ปัจจัย และข้อเสนอแนะ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาคุศุภบัณฑิต สาขารัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ทีมข่าวเฉพาะกิจไทยรัฐออนไลน์. (2560). **140 ชนิด! ลาวปลูกกล้วยซุ่มสารเคมีทุนจีนรุกคืบ เชียงรายผวาตรวจเลือดชาวสวน**. [ออนไลน์]. สืบค้นจาก <https://www.thairath.co.th/news/950423>. (เข้าถึงเมื่อวันที่ 17 มิถุนายน 2560).

ธนภณ เจียรณัย และจารุวิศว์ ปราบณศักดิ์. (2558). “กลยุทธ์การปรับตัวของท่าเรือเชียงของจากการมีเส้นทางขนส่งสินค้าผ่านสะพานมิตรภาพไทย-ลาว แห่งที่ 4”. **วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต**, 3(2) (พ.ค.-ส.ค. 2558).

สายัณห์ จันทร์วิภาสวงศ์. (2558). **เส้นทาง R3A : ไทย-ลาว-จีน จะร่วมกันอย่างไรเพื่อประโยชน์สูงสุด**. [ออนไลน์]. สืบค้นจาก http://www.prachachat.net/news_detail.php?newsid=1442476208. (เข้าถึงเมื่อวันที่ 15 มิถุนายน 2559).

สิทธิชาติ สมตา. (2560). **ไทย-จีน: ท่าเรือ และสวนกล้วย**. [ออนไลน์].

สืบค้นจาก <http://rs.mfu.ac.th/obels/?p=1477>.

(เข้าถึงเมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2560).

อรรถนัสิทธิ สร้อยทอง. (2558). **แม่น้ำโขงโอกาสการเดินเรือขนส่งสินค้าของ**

ไทย. [ออนไลน์]. สืบค้นจาก

http://www.asean thai.net/ewt_news.php?nid=4371&filena me=index. (เข้าถึงเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2560).

ภาษาอังกฤษ

Economy, E. (2018). **The Third Revolution: Xi Jin Ping and the New Chinese State**. Oxford: Oxford University Press.

Friis, C. (2015). **Land grabbing, conflict and agrarian-environmental transformations: perspectives from East and Southeast Asia**. Chiang Mai: Chiang Mai University.

Friis, C. and Nielsen, J. (2017). "Small-scale land acquisitions, large-scale implications: Exploring the case of Chinese banana investments in Northern Laos". **Land Use Policy**, 57 (2016): 117–129.

- Fullbrook, D. (2007). **Contract Farming in Lao PDR: Cases and Questions**. Lao PDR: Laos Extension for Agriculture Project (LEAP).
- Higashi, S. (2015). **Impacts on Regional Land Use from Investment in Banana Contract Farming by Chinese Companies Case Studies in Oudomxay Province, Northern Lao P.D.R.**. Mekong Watch.
- Onphanhdala, P. and Terukazu, S. (2013). **Chinese Outward FDI in Agriculture and Rural Development: Evidence from Northern Laos**. GSICS Working Paper Series No. 25, June 2013, Graduate School of International Cooperation Studies, Kobe University.
- Zheng, B. (2005). **China's "Peaceful Rise" to Great-Power Status**. New York : Council on Foreign Relations.
- Zhang, Y. and Wang, Y. (2017). "ASEAN in China's Grand Strategy" in **Building ASEAN Community: Political-Security and Socio-cultural Reflections**, edited by Aileen Baviera and Larry Maramis, Economic Research Institute for ASEAN and East Asia.

สัมภาษณ์

กำนันตำบลพญาเม็งราย. 6 มิถุนายน พ.ศ. 2560. สัมภาษณ์.

เจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงราย. 4 มิถุนายน พ.ศ. 2560. สัมภาษณ์.

เจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรอำเภอขุนตาล. 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2560. สัมภาษณ์.

เจ้าหน้าที่สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

4 มิถุนายน พ.ศ. 2560. สัมภาษณ์.

เจ้าหน้าที่สำนักงานพาณิชย์จังหวัดเชียงราย. 8 มิถุนายน พ.ศ. 2560. สัมภาษณ์.

นายอำเภอเชียงของ. 4 มิถุนายน พ.ศ. 2560. สัมภาษณ์.

นายอำเภอพญาเม็งราย. 6 มิถุนายน พ.ศ. 2560. สัมภาษณ์.

ผู้แทนภาคประชาสังคม กลุ่มรักษ์เชียงของ. 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2560. สัมภาษณ์.

แพทย์ในท้องถิ่น. 6 มิถุนายน พ.ศ. 2560. สัมภาษณ์.